

**ВИВЧЕННЯ ІСПАНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ: МОВА У КОНТЕКСТІ
(НА МАТЕРІАЛІ АНАЛІЗУ З ІНТЕРМОВНОЇ ПРАГМАТИКИ Р. Л. ШІВЕЛІ)**

Тищук А.Г.

*Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет»*

Опанування іноземною мовою у штучному чи природному мовному середовищі досліджують різні мовознавчі та педагогічні галузі наук. Особливу увагу до вивчення іноземної мови у контексті звертає прагматика, зокрема інтермовна прагматика.

Постановка проблеми. Найскладнішим у опануванні знаннями, уміннями та навичками володіння іноземною мовою у процесі її вивчення є подолання мовного бар'єру у живому спілкуванні та у природному середовищі, як і подолання спілкування з носіями мови у ньому чи поза ним. Та саме у живому спілкуванні з носіями мови швидко розвивається *комунікативна компетентність* особи, яка вивчає іноземну мову.

У сфері опанування іноземною мовою *прагматичну компетенцію* було визначено, як експліцитно так і імпліцитно, ключовим *компонентом комунікативної компетентності*. За Л. Бахманом (1990) *прагматична компетентність* охоплює знання про співвідношення висловлювань та комунікативних актів, що реалізовані цими висловлюваннями, як і розуміння того, як контекст впливає на використання іноземної мови [5, с.331].

Суперечливим є питання щодо того, *«чи є прагматика наукою внутрішньо цілісною, єдиною, чи існує декілька прагматик, що являють собою різні наукові дисципліни з різними методами дослідження мовної дійсності. Зокрема, дослідники говорять про існування соціопрагматики, яка вивчає соціальні й культурні умови використання мовних засобів для виконання певних функцій, контрастивної прагматики, яка досліджує вияви прагматичного чинника, насамперед функції і побудову мовленнєвих актів, у різних мовах, міжкультурної прагматики, предметом дослідження якої є подібність, відмінність і варіативність у вираженні прагматичних значень у різних культурах в їх зумовленості культурними цінностями й уявленнями, інтермовної прагматики, що вивчає особливості формування прагматичної компетентії в процесі вивчення іноземної мови, історичної прагматики, яка досліджує мовні явища в межах мовленнєвого акту (тексту, дискурсу, мовленнєвого жанру) з позицій виявлення намірів адресанта в діахронії та деякі інші різновиди прагматичного підходу до мови [1, с.30].*

Таким чином, практичні набуття *прагматичної компетенції* вивчає галузь прагматики – *інтермовна прагматика*, завданнями якої є вивчити особливості, умови, закономірності та функціонування *прагматичної компетенції*, що формується у процесі вивчення іноземної мови.

Окреслена **проблема** пов'язана з важливим практичним завданням у процесі опанування іноземними мовами – умовами набуття студентами прагматичної компетенції як ключового компонента комунікативної компетенції з іноземної мови (іспанської).

Аналіз останніх досліджень. Проблему набуття прагматичної компетенції як складової комунікативної компетентності з іспанської мови досліджували науковці України та за рубежом. Слід виокремити праці дослідників у сфері іншомовної комунікативної компетенції М. Бахтіна, М. Бубера, О. Ванівської, Б.Головіна, Н.Крилової, А.Малахова, А. Могильного, Є.Пассова, О.Садохіна, І.Сайтарли, С.Тер-Мінасової, Д. Терещук, Г.Чайки, Л. Шевніна Є. Шубіної. Іншомовну прагматичну компетенцію та галузь науки інтермовну прагматику краще досліджено ученими за рубежом. Л. Бахман, Г. Каспер, Дж.Кардунер, Д. Койке, Р. Ле Пар, Дж. Мей, М. Рейтер, Е. Тарон, Дж. Томас, Дж.С.Фелікс-Брасседефер, Р. Шівелі, Р.Шміт та інші здійснюють ефективні дослідження з інтермовної прагматики на прикладі іспанської мови як іноземної. Найближче і найбільш ґрунтовно, на нашу думку, проблему набуття прагматичної компетенції з іспанської мови як іноземної окреслила у її дослідженнях з інтермовної прагматики Р. Шівелі.

Ця праця подає результати аналізу з інтермовної прагматики на прикладі порівняльних характеристик опанування іспанською мовою як іноземною дослідниці Р. Л. Шівелі з метою їх практичного застосування у навчальному процесі вищої школи України. Детальніше з результатами наукових розвідок дослідниці Р. Л. Шівелі можна ознайомитися за покликанням: <http://rachelshively.weebly.com/> .

Метою статті є виявити умови, за яких українським студентом набувається прагматична компетентність з іспанської мови.

Для досягнення мети необхідно виконати такі **завдання**:

- проаналізувати дослідження Р. Л. Шівелі у сфері інтермовної прагматики із використанням експериментальних даних щодо оволодіння іспанською мовою як іноземною за участі англомовних студентів (Spanish ILP);
- виокремити головні практичні результати аналізу дослідження Р. Л. Шівелі для застосування їх у процесу опанування іспанської мовою українськими студентами за аналогією;
- визначити основні умови оволодіння прагматичною компетенцією з іспанської мови для застосування їх на практиці.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що лінгвістична прагматика як наука вивчає вплив контексту на зміст повідомлення. Прагматика відрізняється від інших лінгвістичних галузей своєю увагою до користувачів мови та контексту, в якому взаємодіють користувачі мови. Дж. Мей у 1993 дає визначення прагматики

як вивчення умов використання людської мови як таких, що визначаються контекстом суспільства, де контекст включає мовця, слухача, лінгвістичні форми, фізичне та соціальне середовище використання мови. Таким чином, будь-які мовленнєві соціальні зв'язки можуть бути предметом вивчення лінгвістичної прагматики. Та все ж, найбільш популярними і як такими, що найбільше привертають увагу вчених є мовні (мовленнєві) акти, ввічливість, імпліцитність, презумпція, індексикали (індексальні знаки), адресатність, дейктичні одиниці та розмовні структури [5, с.331].

«Сучасна лінгвістична прагматика тісно пов'язана з філософією мови, соціолінгвістикою, психолінгвістикою, теорією мовленнєвих актів, функціональним синтаксисом, лінгвістикою тексту, дискурсивним аналізом, конwersаційним аналізом, етнографією мовлення, когнітивною лінгвістикою, дослідженнями у сфері штучного інтелекту, комунікативною лінгвістикою та деякими іншими напрямками сучасної науки про мову» [1, с. 29-30].

М. Рейтер (2005) так само зазначає, що сучасна лінгвістична прагматика – це міждисциплінарна сфера, яка межує з різними науковими сферами: лінгвістикою, дискурсивним аналізом, філософією, соціологією, (культурною / лінгвістичною) антропологією, когнітивною та міжкультурною психологією. Тому, не може існувати однієї всеохоплюючої теорії лінгвістичної прагматики з єдиною методологією [5, с.331].

Галузь прагматики іноземної мови (M2–L2) або інтермовної прагматики (ILP) є міждисциплінарною галуззю. Дослідники, що працюють у цій галузі аналізують питання теорії та методів у таких сферах як освіта, етнографія, аналіз бесіди та міжкультурна комунікація як засіб вивчення володіння іноземною мовою студентами та набуття прагматичної компетентності. Як одна зі сфер набуття другої іноземної мови, ILP міцно укорінилася у галузі опанування іноземною мовою (SLA), хоча, як зазначили вчені, серед дослідження в ILP переважали більше використання L2, а не набуття прагматичної компетентності L2 [5, с. 331].

*«Розглядаючи комунікацію як процес, можна твердити, що межовою (мінімальною, підставовою) дослідною одиницею лінгвістичної прагматики слід визнати **комунікативний смисл**. ... У реальній комунікації «тет-а-тет» мовець, будуючи дискурс або його фрагменти (мовленнєві жанри, мовленнєві акти, висловлення), спирається на свої внутрішні неповторні особистісні **комунікативні смисли** як складні психо-когнітивно-емотивні утворення. З метою оперування ними в комунікації адресант (мовець, автор) утілює їх в узуалізовані мовні значення, формуючи відповідні конкретній консітуації спілкування конфігурації смислів, які і слід уважати комунікативними смислами» [1, с.35].*

Часто, особливо коли говоримо про носіїв іноземної мови з початковим рівнем знань, комунікативна компетентність мовців не може передати комунікативний смисл їхнього повідомлення. Опанування іноземною мовою у природному контексті покращить і пришвидшить рівень комунікативної компетентності носія іноземної мови і відповідно покращить умови донесення комунікативних смислів до слухача.

На прикладі іспанської мови в інтермовній прагматиці іспаністи зробили важливий внесок у цей напрям науки, що швидко розвивається [5, с.331].

Важливим чинником набуття прагматичної компетентності носія іноземної мови – це встановлення зв'язку комунікативної компетентності із соціокультурними знаннями, які допомагають особі, що вивчає іноземну мову її ефективній соціалізації у мовному середовищі іноземної мови, що вивчається.

У більшості проаналізованих досліджень, які зібрані Р.Л. Шівелі, використано дані прагматики та визначено виконання завдань з розмовної практики (DCT) і ролі ігри найбільш звичними інструментами для аналізу. Тільки окремі дослідження базуються на натуралістичних даних. Прагматичні сприйняття та відчуття прагматики було розглянуто близько у третині досліджень, у яких прагматичне відтворення було основною метою. Більш ніж половину досліджень було націлено на розвиток мовленнєвих навичок, включаючи поперечний, передтестовий, післятестовий чи поздовжній способи оцінювання. Ті дослідження, які залишилися – це одноразові дослідження, зазвичай за використанням дослідницьких методик, що складається з порівняння прагматичної поведінки осіб, які вивчають іспанську мову як іноземну, носіїв іспанської мови (NSS) та носіїв мови, що вивчають мову як першу (НС), тобто студентів, що вивчають рідну мову. Більшість досліджень було проведено у США за участі англійських студентів, хоч кілька досліджень було проведено за участі мовців з іспанською мовою по спадковості (SHS) та Р. Ле Пар (Le Pair 1996) провів дослідження за участю голландських учасників. Учні з середнім та високим рівнем мовних навичок переважали в одноразових дослідженнях, а учасники з початковим рівнем мовних навичок, як правило, були включені до перехресних досліджень [5, с.332].

Важливою диференціацією проведених досліджень є два типи умов, у яких вивчалася іспанська мова: умови навчального процесу та умови поза навчальним процесом опанування іспанською мовою як іноземною [8].

Було встановлено, що прагматична компетентність пришвидшує навички володіння іноземною мовою і здобувається швидше поза навчальним процесом, або ж за підтримки кваліфікованого викладача іноземної мови у аудиторії.

"Прохання" були одними з перших мовленнєвих актів, орієнтованих на іспанську мову у інтермовній прагматиці. Ранні дослідження, проведені Дж.Кардунер (1998) та Р. Ле Пар (1996) встановили подібності та відмінності у відтворенні "прохань" носіями іспанської мови як іноземної та носіями іспанської мови (NSS). у обидвох дослідженнях спостерігається, до прикладу, що студенти із середнім та просунутим рівнем іспанської мови використовують умовні непрямі звертання (тобто, продукують відношення до бажання та умінь слухача: "*¿Puedes ayudarme?*" – Можеш мені допомогти?) у проханнях з тою ж частотою уживання, що і носії іспанської мови. Однак носії іспанської як іноземної мови відмінні від носіїв іспанської мови у своїх більш обмежених мовленнєвих стратегіях, вживали умовне непряме звертання з дієсловом "poder", але у недостатній кількості використовували інші загальноживані конструкції

("¿Te importa ayudarme?" – Тобі важливо допомогти мені?") швидше за все, через відсутність таких конструкцій у рідній мові (L1). Ті, що вивчають іспанську в обох дослідженнях також використовували умовні дієслова рідше, ніж носії іспанської мови [5, с. 332-333].

З прикладів та досліджень можна висновувати, що носії іспанської як іноземної використовують і є залежними від конструкцій у рідній мові, і якщо у рідній мові відсутні конструкції, загальноновживані для іспанської мови, вживання їх не носіями мови буде менша у разі у порівнянні з носіями іспанської мови [3].

Цей висновок доводить ще раз, що занурення студента у природне середовище іноземної мови, яку він вивчає і набуття ним прагматичної компетентності дозволить встановити зв'язки з новим мовним середовищем та ізолювати, або ж мінімізувати використання рідної мови на практиці, що зменшить трансфер мовних конструкцій з рідної мови у мову, яка вивчається.

Дослідження Д. Койке (1989) за участі студентів з початковим рівнем знань показали іншу тенденцію: студенти уживали значно більшу кількість вказівок (наказів) ніж прохань. Д. Койке стверджує, що студенти уживають команди (наказові форми), тому що вони були менш складними для них синтаксично, ніж умовні непрямі звертання і за допомогою команд їм вдавалося більш ефективно доносити їхні повідомлення. Замість того, щоб використовувати синтаксис для пом'якшення сили прохання, учні пом'якшили форми прохання іншими шляхами, зокрема, маркером ввічливості "por favor" ("будь ласка"). Койке зробив висновки відносно факту, що граматична компетентність не може розвиватися так швидко, як вимагають того прагматичні концепти. Прагматичні концепти (поняття) мовець висловлює у спосіб, що відповідає необхідному рівню граматичної складності. Таким чином, на початкових етапах опанування іноземною мовою студенти вивчають прагматичні категорії та використовують ті обмежені ресурси іноземної мови, яку вивчають з метою здійснення комунікативних актів [5, с. 336].

З метою досягнення необхідного рівня граматичної складності під час донесення комунікативних смислів, мовець вишукує інші шляхи донесення повідомлення і компенсує відсутню ще його граматичну компетентність прагматичною компетентністю [7].

Із використанням рольових комунікативних ігор Дж. С. Фелікс-Брасседефер (2003) порівняв «відмови від запрошень» 10-ти студентів з просунутим рівнем іспанської, 10-ти носіїв іспанської мови та 10-ти носіїв англійської мови. Якщо висловлюватися методично, це дослідження було першим у контексті інтермовної прагматики з вивчення іспанської мови, у якому використано рольові ігри, а не анкетні дані. Рольові ігри, очевидно, є більш вірним шляхом визначення рівня розмовної мови, ніж заповнена вручну анкета; на відміну від анкет, рольові ігри охоплюють багато розмовних і комунікативних явищ та функцій, які присутні в природній мові, такі як інтонація, паузи, повтори та жести підтримки та спонукають до більшої кількості обговорень, повторів у порівнянні з письмовими засобами.

Результати дослідження Дж. С. Фелікса-Брассефера показали, що кожна група має різні преференції щодо ввічливості у відмові. Студенти були схожими на носіїв іспанської мови у частоті вживання окремих стратегій. Однак, з такими стратегіями, як пропозиція альтернативи та перспектива майбутнього прийняття, студенти відрізнялися від носіїв іспанської мови. Вони частіше пропонували альтернативу і вживали значно менше обіцянок майбутнього прийняття, ніж носії іспанської мови, використовуючи негативну соціально-прагматичну трансляцію рідної мови. Крім того, носії іспанської мови були більш прямими з особами рівними за статусом та менш прямими з співрозмовниками, які були вищого та нижчого статусу, тоді як носії англійської мови та багато хто з тих, які вивчали іспанську як іноземну мову, показували протилежні результати, що є іншим прикладом негативної соціально-пізнавальної трансляції рідної мови [5, с. 336]. З дослідження Дж. С. Фелікса-Брассефера можна висновувати, що трансляція мовних навичок з рідної мови може дуже негативно вплинути на комунікативний процес без прагматичних навичок мовця іноземною мовою.

Огляд дослідження, здійсненого у сфері інтермовної прагматики щодо опанування іспанською мовою на експериментальних даних Р.Шівелі показав, що розвиток прагматичної компетентності у іспанській мові є часто складним завданням для тих, хто її вивчає як іноземну, але прагматичні здібності можуть бути розвинуті завдяки вивченню іспанської мови у ситуаціях поза аудиторією та завдяки відповідним педагогічним вмінням викладача і в аудиторії [5, с. 345].

Попередні дослідження базувалися здебільшого виключно на письмових запитаннях та анкетуваннях, а останні дослідження використовували рольові ігри та натуралістичні дані [2]. Зокрема, останні стипендіальні програми довели важливість використання природних даних у прагматичних дослідженнях і заохочували дослідників застосувати аналіз розмовної практики у прагматиці іспанської мови як іноземної. Е. Тарон (2005) вважає, що у дослідженні прагматики соціальний контекст є критичним, і необхідно знаходити шляхи вивчення прагматики в природних взаємодіях. Більш широке використання природних даних у дослідженні, у свою чергу, може призвести до посилення уваги до прагматичних особливостей за межами ізольованих мовних актів, які переважали в інтермовній прагматиці іспанської мови. Далі, хоча і досі в невеликій кількості, в останні роки спостерігається збільшення лонгітюдних досліджень – спосіб, на якому наголошував Г. Каспер (1996) і вважав, що завдяки йому можливо виявити найбільший потенціал моделей розвитку у здобутті прагматичної компетентності, особами, що вивчають іноземну мову.

Висновки. За результатами проаналізованого дослідження Р.Л. Шівелі у сфері інтермовної прагматики із використанням даних щодо оволодіння іспанською мовою як іноземною (Spanish ILP) було визначено умови оволодіння і ефективність здобуття прагматичної компетенції.

Практичними рекомендаціями і умовами набуття прагматичної компетенції є:

1. встановлення зв'язку комунікативної компетентності із соціокультурними знаннями для ефективної соціалізації у мовному середовищі іспанської мови;
2. виконання завдань з розмовної практики (DCT) і рольові ігри як найбільш звичні інструменти та критерії для визначення та аналізу рівня прагматичної компетентції;
3. серед окреслених умов розвитку прагматичної компетентції умови поза навчальним процесом у природному мовному середовищі виявилися найбільш ефективними;
4. на прикладі мовленнєвих актів «прохання» та «відмова від запрошень» зафіксовано трансляцію прагматичної компетентції з рідної мови в іспанську мову як іноземну.

Подальші розвідки у галузі інтермовної прагматики та подальші вивчення проблеми оволодіння прагматичною компетентцією як складовою комунікативної компетентності україномовної особи, що вивчає іспанську мову є не тільки бажаними, але і необхідними для системи вищої освіти України. Їхні результати можуть мати важливе прикладне застосування у покращенні якості та зменшення часових витрат у оволодіння знаннями, уміннями та навичками з іспанської мови як іноземною українськими студентами.

Література

1. Бацевич Ф.С. лінгвістична прагматика: спроба обґрунтування проблемного поля та дослідницької одиниці / Ф. С. Бацевич. – Мовознавство : наук.-терет. журн. / Ін-т мовозн. ім. О. О. Потебні, Укр. мовно-інформ. фонд Нац. акад. наук України. – К.: [б. в.], 2009. – № 1. – С. 29-37. – ISSN 0027-2833.
2. A Dictionary of Language Acquisition. A Comprehensive Overview of Key Terms in First and Second Language Acquisition / Hossein Tavakoli. – Tehran : RAHNAAMA PRESS, 2012. – 406 p.
3. Bilingualism and Identity. Spanish at the crossroads with other languages / [ed. by Mercedes Nico-Murcia Jason Rothman]. – Amsterdam / Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2003. - 368 p.
4. Globalization and Language in the Spanish-Speaking World. Macro and Micro Perspectives / [ed. by Clare Mar-Molinero and Miranda Stewart]. – New York : PALGRAVE MACMILLAN, 2006. – 271 p.
5. Shively R. L. Language in Context: Pragmatics in Second Language Spanish / R. L. Shively // [in K. Geeslin ed.], The Handbook of Spanish Second Language Acquisition. – Malden, MA: Wiley-Blackwell, 2013. – P. 331-350.
6. Shively, R. L. (2016). Heritage language learning in study abroad: Motivations, identity work, and language development / R. L. Shively // [In D. Pascual (Ed.)], Advances in Spanish as a heritage language. – Amsterdam: John Benjamins, 2016. – P. 259-280.

7. The Art of Teaching Spanish. Second Language Acquisition from Research to Praxis / [ed. by Rafael Salaberry, Barbara A. Lafford]. – Washington : Georgetown University Press, 2007. – 245 p.
8. White L. Second Language Acquisition and Universal Grammar / Lydia White. – Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, São Paulo : Cambridge University Press, 2003. – 316 p.

Summary

The article deals with Spanish interlingual pragmatics (Spanish ILP), which is dominant for Spanish language acquisition analysis in natural communicative context. It bases on the results of R. L. Shively research held in the branch of Spanish interlingual pragmatics and states the importance of pragmatic competence acquisition by the learners of foreign language of L2.